

ANNO...

NAGY IVÁN

A tankönyvek nemzetközi revíziója

Annak a mozgalomnak, amely a Népszövetség köreiből kiindulva a nemzetközi szellemi együttműködés minél hatásosabbá való kifejlődését célozza, egyik legjelentősebb fejezete a tankönyvek általános revíziójára irányuló akció. Kétségtelen ugyanis, hogy a népek közötti ellentétek egyik gyakori forrása a megfelelő ismerethiány, vagy éppen félreismerés. Sajnos, számtalan ízben van alkalmunk tapasztalni, hogy ma, a nemes értelemben megfogalmazott internacionalizmus – vagyis a nemzetek közötti békés kulturális együttműködés – idején is, *még mindig nem ismerjük egymást* kellőképp, népek és nemzetek századokon át szomszédokként élünk anélkül, hogy ismernénk egymás kultúráját, irodalmát, művészetét. A szellemi együttműködés mozgalmának felbecsülhetetlen fontosságát valójában az ad, hogy megtanítja a népek közül a nagyokat is a kicsinyek értékeinek becslésére, a kis népeknek pedig lehetőséget nyújt, hogy könyveiben magukévá hasonítsák nagy néptársaik kulturális eredményeit. De mit használ az, ha az intellektuális vezetők a kölcsönös megismerés alapján előkészítik a politikai ellentétek kiküszöbölését, vagy éppen szembenállott népek közeledését, ha a széles népi rétegek viszont tájékozatlanul, vagy éppen tendenciózusan tájékoztatva, gyűlölködéssel állnak egymással szemben. A szélesebb rétegek országokról és népekről kétségkívül általában csak az iskolákban tájékozódnak, elképzelésükben és felfogásukban az a kép marad meg tehát szinte egész életükre, ami az iskolapadokban alakult ki lelki szemek előtt. A népek közelebbhozása szempontjából tehát *igen nagyjelentőségű, hogy mit és hogyan tanítanak az egyes népekről az iskolákban.*

A Franciaországi Népszövetségi Egyesület 1920 szeptember közepén javaslatlalt állt a Nemzetek Szövetsége tanácsa elé, hogy külön szervezetet állítsanak fel az iskolai ügyek részére, melynek feladata, „hogy örködjék afelett, hogy az oktatás megfelel-e a Nemzetek Szövetsége alapelveinek, hogy ne forduljon elő gyűlölködés vagy félreértéskeltés az egyes népek között, valamint hogy ellenőrizze és jelezze azokat a tévedéseket, vagy rosszindulatú kifejezéseket, amelyek más országokról a tankönyvekben előfordulnak”. Ettől kezdve a nemzetközi nevelésügyi szervezetek egész sora foglalkozik e kérdéssel. Erősen hangsúlyozzák különösen a történeti oktatásból a túlzott nacionalizmus kiküszöbölésének szükségességét, állástfoglalva a hódítások és expanziós törekvések dicsőítése ellen. Evégből szükségesnek tartották, hogy az iskolai tankönyvekből ki kell iktatni azt az egyoldalú háborús irányzatot, amely csak a külpolitikai eseményekkel, a harcokkal és a békekötésekkel foglalkozik, másrészt meg kívánták akadályozni, hogy azokban más nemzetekre sértő, azokat rossz .világításban feltüntető, szóval a valóságnak meg nem felelő kitételek forduljanak elő.

Sokan a nemzetközi együttműködés és megértés leghatásosabb megoldásaként egy *nemzetközi történeti kézikönyv* szerkesztését képzelték el, amely ötletet 1923-ban a *Commission de la Coopération Intellektuelle* – a Szellemi Együttműködés Nem-

zetközi Bizottsága – is magáévá tett. Ezt a gondolatot megvalósítani természetesen nemigen lehet, legfeljebb szinoptikus történelmi táblázatok összeállításáról lehetne szó. Ehelyett a meglehetősen tudománytalan törekvés helyett az említett nemzetközi tárgyalásokon mindinkább a *tankönyvek nemzetközi ellenőrzésének megszervezése* jutott előtérbe. Még 1921-ben a népszövetségi közgyűlés elfogadta az úgynevezett *Casares-féle* javaslatot, amelynek indoklásában ő is kiemeli, hogy a jelen viszonyok között még korai volna a történelemtanítást nemzetközi, egyöntetű normák közé szorítani akarni, de mindenestre van, amit meg lehet oldani és ez: „megtisztítani az egyes tankönyveket a tévedésektől és hamis fogalmaktól, amelyek oda becsúsztak, inkább tudatlanság} mint rosszakarat alapján és amelyek eltakarják vagy megváltoztatják egyes népek igazi arculatát, olyan vonásokat nyomva rájuk, amelyek őket felismerhetetlenné vagy éppen gyűlöletesekké teszik”.

1926-ban a Népszövetség egyik bizottsága, amely magának a Népszövetség céljának és szervezetének az iskolákban való tanítása kérdésének tanulmányozására küldött ki, újból foglalkozott különösen a történelmi tankönyvek kérdésével s ennek kapcsán felszólították az egyes nemzeti bizottságokat, hassanak oda, hogy a saját országaik tankönyveit ne írják a békülékenység és a kölcsönös együttműködés szellemével össze nem egyeztethető felfogásban.

Az első években a Casares-féle javaslatnak nem sok gyakorlati haszna volt, mert mindössze három esetben fordult egy-egy nemzeti bizottság a másikhoz téves adat kijavítása érdekében. A Népszövetségen kívül azonban más szervezetek erőteljesebben láttak hozzá e kényes, de nagyjelentőségű probléma helyi megoldásához; így például a francia tanítók és tanárok 1926-ban Strassburgban tartott kongresszusának eredményeképp húsz francia tankönyvről mondták ki, hogy iskoláikban nem fogják jövőben használni, háborús uszító szellemük miatt. A Carnegie-féle békealap két hatalmas kötetben feldolgozta a háború után használatos tankönyvek jelentékeny részét, mely kritikák alapján Franciaországban ismét nagyszámú tankönyv használatát szüntették meg. A három skandináv ország tanári szervezetei több éven keresztül tartott tárgyalások után elhatározták, hogy történelmi és földrajzi tankönyveik kéziratát megjelenés előtt megküldik a másik két ország illetékes egyesületének esetleges megjegyzések megtétele végett, hogy így a tankönyveikből minden elmaradjon, ami a három nemzet közti rokoni viszonyt befolyásolhatná.

1930-ban *Munch* dán külügyminiszter a Népszövetség céljainak és fennállásának az ifjúsággal való megismertetésére alakult szakértői albizottság elé javaslatot terjesztett, mely szerint meg kellett volna vizsgálni, hogy az egyes országokban mennyiben felelnek meg a tankönyvek a nemzetközi együttműködés szellemének. A Szellemi Együttműködés Nemzetközi Bizottsága elhatározta ekkor, hogy mindenekelőtt összefoglalást készített azokról a rendszabályokról, amelyeket az egyes országokban a tankönyvek használatának engedélyezésére vonatkozóan kibocsátottak és csak ennek megszerkesztése után tartotta szükségesnek szakértők összehívását abból a célból, hogy megtárgyalják, melyek volnának azok az utak, amelyeket általánosan követni lehetne a hibás helyek kiküszöbölésére. A Népszövetség lassúnak látszó, óvatos eljárása ebben az esetben valóban megfelelőnek látszott, mert egy valóban pártatlan, objektív és olyan bizottságnak az összeállítása, mely különösen a kis népek történelmi eseményeivel kapcsolatosan olyan tájékozottsággal bírna, hogy az egyes országok alávethetnék magukat a felfogásuk szerinti döntésnek, jelenleg el sem képzelhető. Egyelőre elég jó megoldásnak látszik a németalföldi *Buurveld* előterjesztése, mely szerint

minden ország állítson fel egy külön szervet, amely kutassa, hogy saját országáról a külföldi tankönyvekben mit tanítanak. Ezek a szervezetek lépnének aztán összeköttetésbe a Nemzetközi Szellemi Együttműködés illető nemzeti bizottságával a szükségesnek látszó javítások ügyében teendő kezdeményező lépések érdekében. Az 1932. június 30–július 2-án Hágában tartott történetoktatási nemzetközi konferencián az a gondolat is felmerült, hogy egy nemzetközi intézet (Office) szerveztessék, amely minden évben összegyűjtené a különböző országokban megjelent történeti tankönyveket és felülvizsgálná azokat, valamint kiadna egy folyóiratot, amely azután az egyes tankönyveket ismertetné, megadván a lehetőséget azonban arra, hogy a kritika körül vita indulhasson meg. A folyóirat, meg is jelent, azonban kellő érdeklődés hiánya következtében csak egy száma látott ott napvilágot.¹

A nemzetközi tanácskozások napirendjéről azonban mégsem került le a kérdés. 1931 szeptemberében *Zaleski* lengyel külügyminiszter emlékiratot terjesztett elő a lefegyverzési konferencián az úgynevezett „lelki leszerelés!” („*desarmement moralé*”) ügyében. Ebben szükségesnek tartja, hogy a katonai leszerelést az egyes államok közötti szellemi feszültség enyhülése előzze meg. Követeli a háborúra való izgatás bűntető úton való üldözését. Fel kell lépni a háborúra való uszítók ellen. A béke ellen író újságírókat egy nemzetközi bíróság tilthassa el foglalkozásuknak további üzésétől. Meg kell tiltani, hogy az iskolákban gyűlölködést szítsanak idegen országok ellen. Át kell vizsgálni a tankönyveket és kiküszöbölni belőlük minden izgató anyagot.

A Szellemi Együttműködés Nemzetközi Bizottsága 1932. július 18–23-án tartott ülésén pedig, kiegészítve a tizenegy év előtt hozott Casares-féle javaslatokat, javasolta a nemzeti bizottságoknak, hogy a javításra irányuló megkeresésekre minden esetben válaszoljanak, még akkor is, ha sikert nem értek el a kiadóknál vagy szerzőknél; abban az esetben pedig, ha valamely rektifikáció ügyében nem tudnának megegyezni, maga a nemzetközi bizottság hajlandó barátságos megegyezés közvetítésére. Ezt a javaslatot az 1932. évi népszövetségi közgyűlés is határozattá emelte és ennek alapján jelenleg most már eredményesebb lendülettel folyik a revízió munkája.

Magyarországon a Magyar Paedagógiai Társaság *Kornis* Gyula egyetemi tanár kezdesére szervezett 1929-ben egy úgynevezett *Külföldi Tankönyvügyi Bizottságot*, amely *Gyulai* Ágost dr. főigazgató vezetésével megkezdte a kül földi tankönyvek Magyarországra vonatkozó adatainak vizsgálatát. Majd 1932 őszén a Nemzetközi Szellemi Együttműködés Magyar Nemzeti Bizottsága keretében *Domanovszky* Sándor egyetemi tanár kezdesére *Finácsy* Ernő elnöklésével és néhai *Olay* Ferenc miniszteri tanácsos, a kultuszminisztérium egyetemi osztálya főnökének, mint előadónak közreműködésével Tankönyvi Albizottság létesült, amely rendszeresen folytatta a Paedagógiai Társaság által megindított munkát, úgyhogy ma már vázlatos áttekintésünk van Európa majdnem valamennyi országában használatos tankönyvekről és főleg, az azokban visszatérően előforduló tévedésekről és hibákról. Sok száz tankönyvnek átvizsgálása alapján a következő visszatérő téves adatok fordulnak elő, sokszor az irántunk legbarátibb viszonyban álló országok tankönyveiben is:

Mindenekelőtt ázsiai eredetű, a mongol, illetve „sárga fajhoz” tartozó népek tartanak bennünket. (Amerikában emiatt a japánokkal és kínaiakkal egy sorban emlegetnek.)

Európában való megjelenésünket a Duna menti népek nagy veszedelmének tüntetik fel és a legtöbb tankönyvben elfeledkeznek arról a felbecsülhetetlen szolgálatról, amit a török áradat ellen testünkől épített eleven bástya megvonásával jelentettünk

a nyugati polgári békés fejlődés számára. Teljesen feloldódik Magyarország szerepe a Habsburg-uralom ideje alatt Ausztria történetében és 1867-ről is legfeljebb azt tanítják, hogy bizonyos „közigazgatási autonómiát” kaptunk. Szinte minden tankönyvben kivétel nélkül szerepel az az ellenségeink által évtizedeken át, sajnos, kellő cáfolat nélkül hagyott propaganda-hazugság, hogy mi tüzzel-vassal elnyomtuk nemzetiségeinket és erőszakosan magyarosítottunk. Ennek következtében általában úgy írnak, hogy a békeszerződések „felszabadították a magyar járom alól” a nemzetiségeket. Arról, hogy Trianonban milyen megcsonkításnak lettünk az áldozatai, szinte *egyik tankönyv sem ír*. A földrajzkönyvek az ország leírása kapcsán meg éppen cigánynépnek tartanak bennünket, ahol a paraszt nappal dolgozik, este veszi a puskáját és szegénylegényként kiáll az útra és kirabolja az utasokat. Városaink, szerintük, nincsenek, ilyenül csak Budapestet ismerik.

A revíziós munkálatok, amelyhez az anyaggyűjtést egyes lelkes szakférfiak, a külföldi magyar intézetek igazgatói és nagyon szép eredménnyel a külföldön tanuló egyes ösztöndíjasok végezték, két irányban indultak meg. Az egyik volt, hogy közvetlenül fordult a bizottság egyes könyvek szerzőihez vagy kiadóhoz, amikor is például elértük, hogy az Argentínában megjelenő és 25 kiadásban napvilágot látott „*La Tierra*” című földrajzkönyv kiadója a Magyarországra vonatkozó négyoldalmi hibás szöveget felszólalásunk alapján *kivágta, a meglevő készletbe új négy oldalt nyomtatott* és ragasztott be, az új 26. kiadásban pedig adataink alapján teljesen átírt szöveget adott. Ebben a könyvben többek között a következők álltak: „Erdeinkben megszámlálhatatlan disznócsorda legel, melyeknek főpiaca a Budapesthez közel fekvő ‘Steinbruch’. A magyar mind vagy katona, vagy földműves és pásztor. Az ország kétharmad részét nagybirtok foglalja el. A magyar nem hazudik és nem csal, de az első, ha arról van szó, hogy a kezét idegen jószágra tegye. A magyar csak korcsmába jár, hogy a politikáról beszéljen. De ha egy cigány megszólaltatja a hegedűjét, akkor még a diplomata is megfélemedezik méltóságáról és mint a forgószéltől felkapott út pora, veti magát nemzeti táncának forgatagába. Amint az utolsó nóta elhangzott, zsebébe nyúl és lelkesedéstől telve, odaadja a cigánynak mindenét, még akkor is, ha családja fenntartására semmi pénze sem marad.” A bécsi Teréziánumban egy olyan olvasókönyvet² használtak, melynek egyik kis elbeszélése *magyar* huszárkáromkodásokkal volt tarkítva, olyan kifejezésekkel, amelyeket magyarul nem is lehet leírni. A magyar bizottság kérésére az igazgatóság kivágta a lapokat és ígéretet tett, hogy egy új kiadásban az elbeszélést – amit különben *Kleist* írt – kihagyja.

A földrajzi tankönyvek visszatérő hibaforrása a *német helységnevek használata* a magyar területen, amit még a franciák és belgák is átvettek. *Halkin* Joseph, a líejei egyetem tanára, egy egész sereg földrajzkönyv kiváló szerzője, több levélváltás után végül ugyancsak oda nyilatkozott, hogy hajlandó a legközelebbi kiadásban, könyveiben és atlaszaiban német helyett a magyar helyneveket alkalmazni. A német kormány pedig hivatalosan bejelentette, hogy minden magyar részről érkező kívánságnak, egyes tankönyvek tévedéseit illetően, hajlandó a szerzőknél közbelépni és azok javítására utasítást adni.

Jelentős fejezete lesz a tankönyvek revíziójának az *utódállamok* tankönyveinek feldolgozása. E helyen nem tudunk kellőképp rámutatni arra a sok ferdítésre, rosszakaratú beállításra és gyűlölködés és megvetés keltésére alkalmas szempontokra, amelyek alapján a három utódállamban a magyarságról, a magyar történetről tanítanak, sajnos, nem csak a többségi iskolákban, hanem a magyar kisebbségi iskolai tankönyvek

nagy részében is. Az erdélyi Magyar Párt képviselőjében 1931. augusztus 25-én *Balogh Artúr és Pál Gábor* petíciót is nyújtottak be a Nemzetek Szövetségéhez a román tankönyvek gyalázkodó kifejezései ellen. Franciaország, Spanyolország és Norvégia képviselőiből alakított bizottság azonban azt javasolta a tanácsnak, hogy térjen napirendre a panasz felett, mert kielégítőnek találta a román kormány ama válaszát, hogy nem lehet komoly alapja (1) a magyar petíciónak akkor, mikor a forgalomban levő 651 tankönyv közül csak 14 ellen tud kifogást felhozni.³ Azt persze elfelejtette számon venni a bizottság, hogy a magyar panasz csak a történelmi és földrajzi tankönyvekre irányult, amelyek között a 14 könyv elég nagy arányszámot képviselt.

A Magyar Nemzeti Bizottság munkálatával kapcsolatosan előterjesztésére a közoktatásügyi minisztérium is különös figyelmet szentel annak, hogy viszont a magyar tankönyvek ellen se lehessen panasszal fellépni és ezért az ország valamennyi tankönyvének megbírálna tárgyában kiadott szabályrendeletet új szakasszal egészítette ki,⁴ amely arról intézkedik, hogy a bírálóknak ki kell terjeszkedni arra is, hogy: „*nem tartalmaz-e a tankönyv más nemzetekre sértő, a valóságnak meg nem felelő részleteket és kellőképp szolgálja-e a nemzetek kölcsönös megértésének eszméjét?*”

Eddig mindössze csak egy felszólalás érkezett be, még pedig olasz részről. Kifogás tárgyává tették, hogy egy földrajzkiadványban Fiúmról úgy emlékezik meg a szerző, mintha még ma is Magyarországhoz tartoznék és hogy az olasz népnek csak egyharmada tud írni és olvasni. A felszólalásra szerző és kiadó egyöntetűen késznek nyilatkoztak a kért javítás eszközésére és az új kiadás már javított szöveggel fog megjelenni. Mikor pedig egy cseh lap támadása folytán tudomására jutott a Tankönyvügyi Bizottságnak, hogy egy úgynevezett tanítói vezérkönyvben a nemzetiségekre bántó kitételek fordulnak elő, haladéktalanul intézkedett, hogy ettől a segédkönyvtől a hivatalos ajánlás megvonassék.

Ha végiglapozzuk a háború előtti magyarellenes propagandaműveket, akkor látjuk csak a maga végtelen erejével megnyilatkozni azoknak a hazugságoknak bomlasztó mérgeit, amelyekkel ellenünkbe a nyugati közvéleményt ellenségeink elfogulttá tették. Egy-egy folyton ismételt és hangoztatott hazugság belemarja magát az emberek tudatába, úgyhogy onnan szinte lehetetlen kitörölni. Különösen áll ez a fogékony ifjú lélekre. „Egy világot már csak egy új nemzedék fog tudni az 1918-ban elomlott romok fölé építeni. Nem megvetendő tehát a feladat, hogy a tankönyvrevízió útján ez az új nemzedék szerze a nagyvilágban úgy ismerje meg a magyarságot, mint ahogy ezer esztendő óta áll itt a Kárpátok alján, Közép-Európa központjában, az alföldi Nap szikrázó fényében, amely árnyék nélkül mutatja meg minden látó szemnek életünket, harcainkat, egész magunkat.

Jegyzetek

---

1. Bulletin trimestriel de la Conférence Internationale pour l'enseignement de l'histoire. (1933, Paris.)
2. R. Standenat: Deutsches Lesebuch für Österreichische Mittelschulen. (1930, Wien.)
3. Société des Nations: *Journal officiel*. 1932. június. 1109. oldal.
4. 13 654/1934. IV. V. K. M. rendelet. (Megjelent a Budapesti Közlöny 1934. április 21-i, 89. számában.)

Néptanítók Lapja és Népművelési Tájékoztató. 1937 / 19sz. 746–749. p.